

Kristiina Bernhardt

Tallinna Ülikooli eesti keele kui teise keele didaktika nooremlektor ja lingvistikadoktorant

Foto: Marten Puidak

Mariel Värk

Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse lõimitud aine- ja keeleõppe projektijuht

Eesti keele kui teise keele õpetamisest toe vajadusega noortele

Sissejuhatus

Astangu Kutserehabilitatsioonikeskus alustas 2021. aastal eesti keele õppe projektiga, mille sihtrühm on õppekeelest erineva emakeelega õppijad, kellel on mingist arengulisest eripärast tingituna suurenenud toe vajadus¹. Projekti käigus valmis lõimitud aine- ja keeleõppekursus Edgar², mille ajaline kestus on üks õppeaasta. Kursusele võeti aastatel 2022–2024 vastu kokku kolm rühma õppijaid, igal aastal üks rühm kaheksa osalejaga. Piiratud kohtade arvu ja soovijate suure hulga tõttu korraldati igal vastuvõtuaastal konkurss, kus olulisimaks kriteeriumiks oli õppija enda soov ja valmisolek keelt õppida. Programmis osalesid põhikooli lõpetanud noored, kes olid enamasti 16–18aastased.

¹ <https://www.astangu.ee/et/haridusliku-erivajadusega-noortele-suunatud-loimitud-aine-ja-keeleõppe-kursus>

² Nime sai keeleõppeprogramm ühe Astangu õppija Edgari järgi, kes soovis mõni aasta enne kõne all olevat projekti keskusesse õppima tulla, kuid ei saanud, sest tema keeleoskus polnud õppimiseks piisaval tasemel. Paari aastaga õppis tarmukas noormees keele ära ja asuski keskusesse ametit omandama.

Edgari kursus koosneb tosinkonnast moodulist, mis toetavad õppija toimetulekut igapäevaelus, arendavad eesti keele oskust ja tutvustavad mitut Astangu Keskuses õpetatavat eriala (nt abikokk, IT-süsteemide noorempetsialist jm). Moodulite õpetajad teevad omavahel koostööd ja võtavad õpet korraldades arvesse, et õppijate eesti keele oskus on piiratud.

Et toetada projekti nii teoreetiliste taustateadmiste kui ka eksperdi-hinnanguga, ühines 2024. aasta kevadel projektiga ka Tallinna Ülikool. Koostöö jätkus 2025. aasta lõpuni ning selle käigus valmis kirjandusülevaade ja mitu analüüsi, mis aitasid programmi edasi arendada. Analüüside koostamiseks tutvus ülikooli töörühm Edgari keeleõppeprogrammi õppekava ja -materjalidega, vesteldi õpetajatega ning külastati nii keele- kui ka muude ainetunde.

Siinses ülevaates heidame pilgu sellele, mis iseloomustab toe vajadusega teismelise keeleõpet ning kuidas need põhimõtted on lõimitud aine- ja keeleõppe programmis Edgar teostunud.

Toe vajadusega õppija õppimise eripäradest

Õpilasi, kellele nn tavapärane õpe ei sobi, on alates 1990. aastatest nimetatud haridusliku erivajadusega õpilasteks. Seoses kaasavale haridusele üleminekuga ja mitmekesisuse laiema teadlikustamisega Eesti ühiskonnas on liigutud vähem märgistavate terminite kasutamise poole. Projektis Edgar on termini *haridusliku erivajadusega õpilane* asemel läbivalt kasutusel koondtermin **toe vajadusega õppija**. Toe vajadusega võib kutseõppeasutuses olla nii ebapiisava õppekeele oskusega noor kui ka õppija, kellel esineb üks või mitu erivajadust (püsivad õpiraskused, intellektipuue, emotsionaalsed või käitumisraskused, liikumispuue jt)³. Tegemist on heterogeense rühmaga, kelle puhul varieerub nii eesti keelega kokkupuute algusaeg ja sagedus kui ka eesti keele omandamise viis. Enamikule toe vajadusega õppijatest valmistab eesti keele kui teise keele omandamine eakaaslastega võrreldes suuremal või vähemal määral raskusi (Padrik, Hallap 2020).

Õpiraskused on koondtermin, mis hõlmab üht või mitut spetsiifilist raskust ning võib kaasneda teiste arenguliste iseärasustega (Deponio, Macintyre 2003). Nende põhjuseks peetakse eeskätt kognitiivse arengu

³ Haridus- ja teadusministri 28.12.2018 määrus nr 35 „Haridusliku erivajadusega õpilase kutseõppeasutuses õppimise tingimused ja kord” (RT I, 08.01.2019, 8).

eripärasid (Mitchell 2017) ning ajutalitluse või aju struktuuri neurobioloogilisi iseärasusi, mis mõjutavad taju, mälu, mõtlemist ja kõnet (Kõrgesaar 2020). Õpiraskused avalduvad tihti kogumina, hõlmates lugemis-, kirjutamis- ja arvutamiskursusi (Schults jt 2018). Lugemisoskuse tase jääb sageli eakohasest madalamaks (Kõrgesaar 2020; McCulley jt 2013) ning erinevad raskused korreleeruvad omavahel (Varik-Maasik 2015). Spetsiifiliste õpiraskuste tunnused võivad olla läbi põimunud (Deponio, Macintyre 2003) ning mõjutada nii suulist kui ka kirjalikku kõnet (Kõrgesaar 2020). Kutseõppes on sagedaseks probleemiks suulise kõne arengu mahajäämus, mis raskendab erialatekstide mõistmist (Kongi jt 2012). Samas võib lugemis- ja kirjutamiskursustega õppijatel olla tugevam mitteverbaalne võimekus, millele saab õppes toetuda (Kongi jt 2012).

Keeletöötlusvõime mõjutab otseselt suuliselt vahendatud õppimist. Enamikul toe vajadusega õppijatel esinevad selles suuremad või väiksemad raskused. Osal suurema toe vajadusega õppijatel (nt intellektipuudega õppijad) on puudulik ka üldine infotöötlus, nende esmane arenguprobleem seisnebki mitteverbaalse infotöötluse (st taju, tähelepanu, mälu, mõtlemise) eripäras (Padrik, Hallap, 2020). Võib juhtuda, et suurema toe vajaduse ja sisserändaja taustaga õpilaste tegelikud vajadused jäävad välja selgitamata, kuna kool seletab õppimise, keele, lugemise ja hääldamisega seotud raskusi õppekeele ebapiisava valdamisega (EEAA 2009).

Keeleõppe toetamise võtted Edgari programmis

Eripedagoogika lähtub õppija toetamisel ülddidaktika printsiipidest (Mikk 1991; Karlep 1999). Lõimitud aine- ja keeleõppe lähenemine, mis võeti Edgari programmi aluseks, kasutab sisuliselt samu printsiipe (Mehisto jt 2010). Järgnevalt anname ülevaate, kuidas need põhimõtted Edgari programmis rakenduvad.

Praktiline ja eluline keeleõpe. Edgari programm koosneb peale keeleõppe ka teiste ainete moodulitest, millest osa on väga praktilist laadi: igapäevaeluoskuste moodulis harjutatakse näiteks poes käimist ja rahaga arveldamist, arvutiõpetuses igapäevaseid toiminguid ja turvalisust veebikeskkonnas – sellega käib kaasas neiks toiminguiks vajalik keel, mida saab harjutada tegeliku elu olukorras. Programmi toetab kooli eestikeelne keskkond: kõik töötajad panustavad sellesse, et õpilasel oleks koolis võimalus jõukohaselt eesti keelt kasutada. Programmis proovitakse läbi ka

mõned Astangu Keskuses õpetatavad erialad: abikoka töö, kangastelgedel kudumine, keraamika. Ka neis tundides on võimalus siduda keeleõpe praktilise tegevusega. Kõigi moodulite planeerimisel on õpetaja lisaks ainesisule keskendunud ka keelelisele komponendile.

Suhtlusoskuse ja eneseregulatsiooni arendamine. Toe vajadusega õppijal võib olla raskusi eneseregulatsiooni ja suhtlusolukordades toime tulekuga. Sellele pööratakse Edgari sotsiaalsete oskuste ja vaimse tervise moodulis erilist tähelepanu: õppijad harjutavad tunnete nime andmist ja nende kirjeldamist ning tulevad seega nendega paremini toime. Sama sõnavara ja fraase käsitletakse ka praktilise eesti keele tundides ja vestlusringides.

Toestatud õppimine. Nii eripedagoogikas kui ka LAK-õppes rõhatakse vastavalt multisensoorse ja multimodaalse toetuse rolli õppimises. See tähendab, et õppimine pole üksnes suuline – kõnet saadavad pildid, joonised jm visuaalid, kirjpilt, helid, esemed. Õppijate käsutuses on suur hulk visuaalseid abivahendeid, mille abil on hõlpsam nii õpetajat mõista kui ka end väljendada.

Õppekavade ja -materjalide analüüsist kerkis suurima keerukusena esile kursuse **õpitulemuste** sõnastamine. Kui tavaliselt pannakse keeleõppeprogrammi eesmärgiks näiteks see, et õpilane saavutab B1-tasemel keeleoskuse, siis Edgaris polnud see võimalik. Samuti polnud võimalik kasutada vastuvõtulävendina ühtegi kindlat keeleoskustaset. Seega lähtuti õpilaste programmi vastuvõtmisel eelkõige sellest, kui võrd motiveeritud õppijaks kandideerija on, mitte sellest, mis tasemel on tema keeleoskus. Nii sattus Edgari õpperühmadesse kõigil vastuvõtuaastatel erineva keeleoskusega õppijaid: nii neid, kelle keeleoskus oli pea olematu, kui ka neid, kes said lihtsamas suhtlusolukorras eesti keelega hakkama. Arutelude ja analüüsi käigus jõudis TLÜ töörühm soovituseni seada sihiks keeleoskuse tõstmine ühe keeleoskustaseme võrra Euroopa keeleõppe raamdokumendi (EKR 2007) ja selle sõsarväljaande (SV 2023) järgi: eel-A1 tasemel õppija võiks jõuda A1-tasemeni, A1-tasemel õppija tasemeni A2 jne.

Programmis on olulisel kohal **lõimimine** eri moodulite vahel. Mis tahes keeleõppija vajab keelendite kasutamist eri kontekstides, et need saaksid tema aktiivse keelepagasi osaks. Arvestades mälu protsesside eripärasid, tuleb toe vajadusega õppijale veelgi enam luua olukordi, kus ta saab õpitud sõnu ja fraase mitmel moel kasutada. Edgari programmis tuli hästi

esile löiming igapäevaoskuste ja praktilise eesti keele mooduli vahel, kuid mõned moodulid osalesid löimingus vähemal määral.

Edgari keeleõppeprogramm õpetajate pilgu läbi

Astangu Kutserehabilitatsioonikeskuse ja Tallinna Ülikooli koostöö lõppjärgus tegime Edgari programmi kolme õpetajaga fookusgrupiintervjuu, kus uurisime, kuidas õpetajad end programmis osaledes tunnevad, mida sellest kogemusest esile toovad ja kuidas sooviksid programmi arendada.

Intervjuu kestis 43 minutit. Intervjuu salvestis transkribeeriti. Transkriptsiooni kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusel tõstasid peamiselt alljärgnevad teemad.

Iga lend on teistest erinev. Kui mõnel aastal oli programmi vastu võetud õpilaste eesti keele oskus üsna kõrgel tasemel, siis mõnel teisel aastal tuli alustada olematust tasemest. Enamasti sattus rühma nii noormehi kui ka neide, kuid 2025. aastal olid õppijaiks vaid poisid.

Motivatsioon – ehkki see on üks aspekt, mida Edgari programmi vastuvõtmisel arvestatakse – on õpetajate hinnangul siiski suhteliselt madal. Seda mõjutavad taustategurid: muukeelne igapäevane keelekeskkond, elamine lastekodus (kus võib samuti olla venekeelne keskkond), eeskujud. Motivatsiooni tõstjad seevastu on õppe mängulisus ja elulisus, pingevaba õhustik, isiklik vastutus ja julgustav tagasiside.

Õppija eripära. Toe vajadusega õppijat iseloomustab eelkõige õppimise aeglasem tempo ning tähelepanu ja töömälu piirangud. Ta vajab rohkem individuaalset suunamist, konkreetseid ja nähtavaid abivahendeid. Niinimetatud grammatikavaist kujuneb aeglasemalt, keeleõppes peab rõhk olema tähendusel, kommunikatsioonil, mitte vormitäpsusel. Töötavad võtted on mängulisus ja liikumine, praktilised tegevused, löiming, selge struktuur, visuaalide ja kehakeele kasutamine ning lihtsustatud selgitused. Vähem edukad on sellised võtted, mis eeldavad pikka iseseisvat tööd või abstraktset mõtlemist.

Õpetajate koostöö on äärmiselt oluline, kuid õpetajad leiavad, et ühiste kohtumiste planeerimine on tiheda ajakava tõttu keeruline. Töö planeerimiseks kasutatakse ühist tabelit, kuhu märgitakse üldisemad teemad, et iga õpetaja leiaks löiminguvõimalusi. Oluliseks peetakse ka koolielu kaasamist keelekeskkonna loomisesse, kuid seejuures peab arvestama algtasemel keeleõppijaga.

Arenguvõimalusena näevad Edgari õpetajad programmi pikendamist kahe aastani. Üheaastase programmi korral kulub esimene poolaasta kohanemisele ja esmase suhtluskeele omandamisele ning teisest poolaastast jääb väheks, et jõuda keeletasemeni, mis võimaldaks õppijatel kutsehariduses toime tulla. Edgari programmi nähakse vaheastmena põhikooli ja kutsekooli ettevalmistava õppe või kohanemisaasta vahel – otse kutseõppesse minek võib toe vajadusega muukeelsel õppijal üle jõu käia.

Kokkuvõte

Edgari programmi kogemus näitab, et toe vajadusega muukeelsete noorte eesti keele õpe on tulemuslik siis, kui see on praktiline ja lõimitud ning arvestab õppija eripärasid. Keele arengut toetavad selge struktuur, multimodaalne tugi, korduv keelekasutus eri kontekstides ning õpetajate omavaheline tihe koostöö. Oluline on keskenduda suhtlusoskusele ja eneseregulatsioonile, mitte üksnes vormitäpsusele. Programmi kogemus osutab ka vajadusele seada realistlikud eesmärgid ja pakkuda paindlikku, vajaduse korral pikemat õpiteed.

Viidatud kirjandus

- Deponio, Pamela, Christina Macintyre 2003. Identifying and Supporting Children with Specific Learning Difficulties: Looking Beyond the Label to Support the Whole Child. 1st ed. London: Routledge.
- EEAA 2009. Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur 2009. Mitmekultuuriline mitmekesisus ja hariduslikud erivajadused. Odense, Taani: Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur. https://www.european-agency.org/sites/default/files/multicultural-diversity-and-special-needs-education_Multicultural-Diversity-ET.pdf.
- EKR 2007 = Euroopa Nõukogu 2007. Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine. https://harno.ee/sites/default/files/documents/2021-06/euroopa_keeleeõppe_raamdokument.pdf
- Karlep, Karl 1999. Emakeele abiõpe I. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kongi, Andra, Helke Heinmets, Helma Täht, Hene Binsol, Lia Padu, Liina Teesalu 2012. Haridusliku erivajaduse märkamisest ja sekkumisest: juhendmaterjal kutseõppeasutustele. Innove. <http://arhmus.tlu.ee/cgi-bin/epam?oid=113280>.
- Kõrgesaar, Jaan 2020. Sissejuhatus haridusliku erivajaduse käsitlusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- McCulley, Lisa V., Sarah Katz, Sharon Vaughn 2013. Reading Instruction and Students with Learning Disabilities. – Learning Disabilities: Practice Concerns and Students with LD, 25, 19–43.
- Mehisto, Peeter, David Marsh, Maria Jesus Frigols-Martin, Kai Völli, Hiie Asser 2010. Lõimitud aine- ja keeleõpe. Tallinn: Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed.
- Mikk, Jaan 1991. Didaktika küsimusi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Mitchell, David 2017. Diversities in Education: Effective ways to reach all learners. London: Routledge.
- Padrik, Marika, Merit Hallap 2020. Mitmekeelne erivajadusega õppija koolis. RITA-ränne projekt. https://sisu.ut.ee/sites/default/files/ranne/files/kasi-raamat_mitmekeelne_erivajadusega_opilane_koolis.pdf.
- Schults, Astra, Triin Kivirähk, Kaja Plado, Pille Häidkind 2018. Hariduslike erivajaduste määratlus ja kaasav haridus. – Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Toim E. Krull. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 615–672.
- SV 2023 = Euroopa Nõukogu 2023. Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine. Sõsarväljaanne. <https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2024-01/Sõsarväljaanne.pdf>.
- Varik-Maasik, Ene 2015. Erineva sotsiaalse tagapõhjaga Eesti noorte kirjaoskus. Tallinn: Tallinna Ülikool.

OK